

Cecilia Ruthström

Allmängiltighet med reservationer – FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

Inledning

Idéer om att människan äger vissa grundläggande rättigheter återfinns i många kulturer i historien och i samtiden. I västerlandet tillkom redan under 1600- och 1700-talen dokument rörande grundläggande rättigheter som reaktioner på otillbörlig maktutövning. Kränkningar av grundläggande rättigheter har återkommit i historien och i samtiden. Inte alla har rönt samma uppmärksamhet och indignation. Andra världskrigets fruktansvärda illgärningar upprörde emellertid en hel värld. Kriget innebar en vändpunkt i fråga om internationellt arbete för mänskliga rättigheter. I FN:s stadga gjordes skydd för och befrämjande av mänskliga rättigheter till en av organisationens huvuduppgifter. FN:s medlemsstater fann det dessutom påkallat att upprätta ett särskilt dokument för att fastslå de mänskliga rättigheterna mer i detalj. FN:s generalförsamling antog därför den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna den tionde december 1948. Denna artikel beskriver hur arbetet med att utforma förklaringen gick till samt hur skillnader i uppfattning om mänskliga rättigheter kom till uttryck under arbetets gång. Tyngdpunkten är lagd på de socialistiska staternas agerande, vilket sätts in i ett större sammanhang. Ett försök till förklaring av deras agerande presenteras.

Förhistorien till FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

Det andra världskriget innebar en vändpunkt i fråga om internationellt arbete för mänskliga rättigheter.¹ Det har hävdats att andra världskriget utkämpades för att återupprätta de mänskliga rättigheterna² och vid flera tillfällen under kriget gjordes deklARATIONER och uttalanden om mänskliga rättigheter av de allierades statsmän. I ett berömt tal till den amerikanska kongressen i januari 1941 betonade president Roosevelt fyra grundläggande friheter: yttrandefrihet, religionsfrihet, frihet från fruktan och vad han kallade "freedom from want".³ Detta tal fick stor spridning och kom även att influera FN:s förklaring från 1948. I

Atlantdeklarationen som undertecknades i augusti 1941 alluderades på Roosevelts två sistnämnda friheter när fredsmålen ställdes upp. Även i de sk förenade nationernas deklaration i januari 1942 och i den sk Philadelphiadeklarationen i maj 1944 omnämndes mänskliga rättigheter.⁴ Den framträdande roll som kampen för mänskliga rättigheter tilldelades i FN:s stadga var en naturlig fortsättning på de allierades manifestationer under kriget. Antagandet av förklaringen om de mänskliga rättigheterna betecknades som en historisk händelse i generalförsamlingen. Även om mänskliga rättigheter nämnts redan i FN:s stadga var det nu första gången som dessa rättigheter fastslogs i detalj. Förklaringen var dessutom den första i sitt slag av universell karaktär.⁵

Redan i förordet till FN:s stadga sägs att signatörerna är beslutna att återupprätta tron på mänskliga rättigheter. Därefter omnämns mänskliga rättigheter i en lång rad artiklar. I artikel 68 åläggs FN:s ekonomiska och sociala råd (nedan förkortat ECOSOC) att upprätta en kommission för mänskliga rättigheter.⁶ Kommissionen för de mänskliga rättigheterna upprättades under ECOSOC:s första session i februari 1946. Det beslutades att Kommissionen skulle utarbeta ett förslag till aktstycke rörande mänskliga rättigheter. Kommissionen fick även till uppgift att presentera förslag till förklaringar och konventioner rörande medborgerliga rättigheter, kvinnans villkor, informationsfrihet och andra liknande frågor. Kommissionen skulle vidare framlägga förslag och rapporter rörande beskydd av minoriteter och förhindrande av diskriminering på grund av ras, kön, språk eller religion.⁷ Man beslutade att till en början utse en grupp med nio medlemmar. Denna utarbetade under en session (29/4–20/5 1946) rekommendationer rörande Kommissionens slutgiltiga utformning och befogenheter. Redan i denna ursprungliga grupp återfanns Eleanor Roosevelt, den förre amerikanske presidentens änka, och professor René Cassin, Frankrikes representant, vilka kom att få stort inflytande vid utformandet av förklaringen.⁸ Gruppens rekommendationer var enhälliga förutom på en punkt: Sovjetunionens representant reserverade sig mot förslaget att Kommissionens medlemmar *inte* skulle representera sina respektive länders regeringar. Vid ECOSOC:s andra session (25/5–21/6 1946) visade det sig att rådets majoritet var av samma uppfattning som Sovjetunionens delegat, och det beslutades att Kommissionens medlemmar skulle utses av medlemsstaternas regeringar. ECOSOC rättade sig i övrigt i stort sett efter gruppens rekommendationer.⁹

Vid ECOSOC:s tredje session (11/9–10/12 1946) valdes Kommissionens arton medlemmar. Förutom representanter från medlemsstater kom vissa av FN:s specialiserade organ samt oberoende fackliga, kvinno- och religiösa (judiska och kristna) organisationer och Röda Korset att delta i Kommissionens arbete. Kommissionen höll sin första session 27/1–10/2 1947. Till ordförande valdes USA:s representant, Eleanor Roosevelt, till viceordförande Kinas representant och till rapportör Libanons representant. Dessa tre utsågs att med hjälp av FN-sekretariatets avdelning för mänskliga rättigheter och eventuellt med hjälp av konsultationer på annat håll utarbeta ett utkast till förklaring. Kommissionens medlemmar gjorde uttalanden om vad de ansåg att förklaringen borde innehålla

och dessa uttalanden inkluderades i det material som ställdes till utkastgruppens förfogande.¹⁰ Det visade sig att kommissionsmedlemmarnas åsikter om vilka rättigheter som var de mest grundläggande skilde sig åt avsevärt. Två huvudlinjer kunde urskiljas: vissa länder betonade individens rättigheter gentemot staten medan andra länder betonade kollektivets företrädare i förhållande till individen och framhöll de ekonomiska och sociala rättigheternas grundläggande betydelse. Kinas delegat efterlyste ett klargörande beträffande vilken filosofi som förklaringen skulle grundas på.¹¹

Den lilla grupp på tre personer som utsetts att framlägga ett utkast stötte snart på svårigheter¹² och vid ECOSOC:s fjärde session (29/2–29/3 1947) valdes istället en större redaktionsgrupp bestående av Australiens, Chiles, Kinas, USA:s Frankrikes, Libanons, Storbritanniens och Sovjetunionens representanter. Denna fick till uppgift att utarbeta ett utkast till ett aktstycke på grundval av dokumentation som sekretariatet skulle tillhandahålla.¹³ Sekretariatets arbete leddes av professor John P Humphrey med assistans av professor E Giraud. Sekretariatets utkast grundades sig enligt en intervju med Humphrey främst på förslag till förklaringar från Chile, Cuba, Panama och the American Federation of Labor samt texter härrörande från konferenser, juridiska institutioner och personligheter i Latinamerika, USA, och Storbritannien, från judiska och katolska personligheter och organisationer samt från ett symposium anordnat av ett amerikanskt juridiskt institut med representanter från världens stora kulturer.¹⁴ Sekretariatet uppgav att man vid utformandet av utkastet sökte följa kommissionsmedlemmarnas rekommendationer om att förklaringen skulle vara kort, lätt att förstå, expressiv, acceptabel för alla medlemsstater, att medlemsstaternas konstitutioner skulle tagas i beaktande samt att förklaringen skulle erkänna de mest grundläggande rättigheterna.¹⁵ Under redaktionsgruppens första session (9/6–25/6 1947) fick Humphrey av Australiens representant en fråga om vilken doktrin utkastet vilade på. Humphrey svarade att det inte vilade på någon speciell doktrin. Det skulle alltså röra sig om ett slags oberoende sammanställning. Verdoodt hävdar dock att influensen från Chiles, Cubas och Panamas förslag är slående i sekretariatets utkast.¹⁶ Det kan vidare påpekas att statens skyldigheter är oftare omtalade i detta utkast än i den antagna förklaringen och att utkastet klarare uttrycker hur rättigheterna skall garanteras.¹⁷

Redaktionsgruppen diskuterade vilken form aktstycket skulle ha; borde det vara en juridiskt bindande konvention eller vore ett manifest antaget genom en resolution i generalförsamlingen att föredra?¹⁸ Storbritanniens representant Lord Dukeston presenterade under sessionen ett förslag till konvention från den brittiska delegationen. På grundval av vad redaktionsgruppen kommit fram till i sina diskussioner omarbetade Cassin sekretariatets utkast till förklaring. Detta omarbetade utkast och den brittiska delegationens förslag förelades därefter Kommissionen för de mänskliga rättigheterna för att tjäna som grundtexter för en förklaring respektive en konvention.¹⁹ Protokollen från redaktionsgruppens debatter avslöjar enligt Verdoodt att västliga representanter, speciellt Cassin från Frankrike och Wilson från Storbritannien, hade ett övervägande inflytande.²⁰

Kommissionen för de mänskliga rättigheterna höll sin andra session i Genève 2/12–17/12 1947. Det beslöts vid denna session att det aktstycke som förbereddes skulle bestå av tre delar: en förklaring, en konvention och en tredje del rörande åtgärder för att genomdriva efterföljd av förklaringens respektive konventionens stadganden. Man indelade sig därför i tre arbetsgrupper. En studerade frågor angående förklaringen, en annan frågor angående konventionen och en tredje grupp studerade åtgärder för att genomdriva stadgandenas efterföljd. Det beslöts vidare att sekretariatet skulle skicka en rapport för utlåtande till medlemsländernas regeringar.²¹

Redaktionsgruppen möttes för en andra session 3/5–21/5 1948. Denna session ägnades åt att studera de utlåtanden som gjorts av medlemsländernas regeringar, de förslag gällande vissa artiklar som FN:s konferens om informationsfrihet gjort, förslag från Kommissionen för kvinnans ställning rörande vissa artiklar samt texten i den s k Bogotádeklarationen (antagen av den nionde internationella amerikanska konferensen²²). Gruppen utarbetade på grundval av dessa iakttagelser en ny text som förelades Kommissionen för de mänskliga rättigheterna.²³ Verdoodt noterar att Sovjetunionens representant ville göra tillägget ”i enlighet med den nationella lagstiftningen” till i stort sett alla artiklar. Sovjetunionens representant ansåg detta vara en garanti för deras omsättande i praktiken. Gruppens övriga medlemmar menade emellertid att detta tillägg skulle innebära en farlig begränsning, varför det i de flesta fall utelämnades.²⁴

Kommissionen för de mänskliga rättigheterna höll sin tredje session 24/5–18/6 1948. Denna session ägnades åt att artikel för artikel studera det utkast som förelagts Kommissionen och därvid ta i beaktande olika förslag till ändringar. Kommissionen hade inte tid att i detalj studera frågorna om en konvention och om åtgärder för att genomdriva stadgandenas efterföljd.²⁵ Utkastet undergick under denna session stora förändringar. Särskilt stort inflytande fick enligt Verdoodt förslag från Indien, Storbritannien, Kina och Frankrike.²⁶ I det utkast som varit resultatet av Kommissionens andra session i Genève innehöll flera artiklar, speciellt de som rörde sociala och ekonomiska rättigheter, erkännanden av statens skyldighet att fullgöra vissa förpliktelser.²⁷ Särskilt Sovjetunionen hade förespråkade att statens skyldigheter borde nämnas. Många delegater fann emellertid utkastet alltför auktoritärt.²⁸ Lösningen blev istället att man i en s k hattartikel stipulerade att envar i egenskap av samhällsmedlem har rätt till social trygghet och är berättigad till att de i det följande uppställda ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna förverkligas genom nationella åtgärder och mellanfolkligt samarbete med hänsyn tagen till varje stats organisation och resurser. I de efterföljande artiklarna avstod man från att nämna staten.²⁹ Detta utkast godtog av Kommissionen med tolv röster för och ingen röst emot. Vitryssland, Ukraina, Sovjetunionen och Jugoslavien lade dock ned sina röster. Sovjetunionens representant förklarade i ett långt uttalande att många av utkastets stadganden var acceptabla, men att förklaringen var otillräcklig varför man såg sig tvungen att avstå från att rösta. Sovjetunionen framlade förslag till förändringar av förklaringen, vilka kommer att behandlas närmare nedan.³⁰

Vid ECOSOC:s sjunde session (19/7–28/8 1948) rådde till en början delade meningar om huruvida det utkast till förklaring som Kommissionen framlagt var färdigt att framläggas för omröstning i generalförsamlingen. Vissa deltagare ansåg att de tre delarna i aktstycket – förklaringen, konventionen och åtgärderna för att genomdriva stadgandenas efterföljd – borde framläggas vid samma tillfälle. Frankrikes representant, Cassin, som varit en av huvudförfattarna till utkastet till förklaring, meddelade att den franska regeringen hade noterat flera svagheter i utkastet, av vilka den allvarligaste var att utkastet varken var tillräckligt allmängiltigt eller tillräckligt internationellt. Den franska delegationen var dock i likhet med majoriteten av delegationerna av uppfattningen att det var angeläget att så snabbt som möjligt få en förklaring antagen i generalförsamlingen.³¹ ECOSOC tog därför beslutet att överföra utkastet till generalförsamlingen tillsammans med resten av rapporten från Kommissionens tredje session.³²

Generalförsamlingen beslutade att låta den tredje kommittén (för sociala, humanitära och kulturella frågor) behandla frågan om en förklaring. Detta skedde under 85 möten, vilka inleddes med en allmän debatt om planerna på ett aktstycke. Därefter följde möten där man debatterade, lade ändringsförslag till och röstade om varje artikel i förklaringsutkastet enskilt. Slutligen hölls en debatt och en omröstning om förklaringsens förord.³³ Generalförsamlingens tredje kommitté förändrade inte förklaringsens struktur. Ett antal större och mindre förändringar gjordes emellertid.³⁴ En viktig förändring som föreslagits av Frankrike antogs vid kommitténs 167:e möte. Det beslöts vid detta möte att förklaringen på engelska respektive franska skulle rubriceras som universal/universelle istället för international/internationale. Sovjetunionen framlade för kommittén ett eget utkast till förklaring, vilket röstades ned.³⁵ Även i generalförsamlingen framlades och förkastades det sovjetiska förslaget.³⁶

I generalförsamlingen skedde den slutgiltiga omröstningen den tionde december 1948. Man röstade först om varje artikel för sig. 23 av de sammanlagt 31 artiklarna antogs enhälligt. I tre fall röstade vissa länder mot artiklarna i fråga. Vid sju omröstningar om enskilda artiklar lade ett varierande antal länder ned sina röster. Efter omröstningarna artikel för artikel skedde en omröstning om förklaringen som helhet. Den antogs med 48 röster för och ingen röst emot. Åtta stater – Vitryssland, Ukraina, Sovjetunionen, Tjeckoslovakien, Polen, Jugoslavien, Saudiarabien och Sydafrika – lade ned sina röster.³⁷

Vissa omständigheter beträffande tillvägagångssättet vid utformandet av förklaringen bör uppmärksammas. Det grundmaterial som sekretariatet under ledning av Humphrey använde vid utarbetandet av det ursprungliga utkastet var, som ovan visats, av huvudsakligen västligt ursprung. Den redaktionsgrupp som sedan omarbetade detta utkast innan det förelades Kommissionen för de mänskliga rättigheterna bestod av representanter från åtta länder. Fyra av dessa tillhörde direkt det västliga kulturella och politiska blocket (Australien, USA, Frankrike och Storbritannien). Ytterligare tre medlemmar representerade länder som stod under starkt västligt inflytande (Chile, Kina och Libanon). Det bör noteras att ingen delegat företrädde några klart arabiska eller muslimska stånd-

punkter. Enligt Cassin fick förklaringen under denna redaktionsgrupps första session sin västliga karaktär.³⁸ Arbetet med utkastet fortsattes i Kommissionen för de mänskliga rättigheterna, där arton medlemsländer fanns företrädade. I generalförsamlingens tredje kommitté slutligen fanns representanter från alla FN:s 58 medlemsländer. Dessa hade naturligtvis alla möjlighet att påverka förklaringens utformning genom att lägga fram ändringsförslag för omröstning. Eleanor Roosevelt föreslog vid tredje kommitténs inledande möte att de länder som inte hade varit representerade i Kommissionen skulle få företräde i debatten. Detta förslag rönt dock motstånd och inget beslut om prioritering fattades.³⁹

Det är svårt att uttala sig om hur stort inflytande de länder som inte deltagit i utkastets författande fick i generalförsamlingens tredje kommitté. För en någorlunda säker bedömning skulle kvantitativa undersökningar av omröstningarna vara nödvändiga. Att finna någon säker metod för att mäta olika länders inflytande på det idémässiga planet torde dessutom vara svårt. Vad som kan utläsas av resultatet, dvs den slutgiltiga förklaringstexten, är att texten i tredje kommittén undergick förändringar som i många fall var av stor betydelse, men att den struktur hos texten som grundlagts på ett tidigt stadium bibehölls. En bidragande orsak till detta faktum kan ha varit den arbetsform som användes. I tredje kommittén hade man ju ett utkast att utgå från och ändringsförslag gjordes till varje enskild artikel. Möjligheterna att genom ändringsförslag förändra förklaringens grundläggande struktur synes genom detta förfarande ha varit ganska små. Sovjetunionen valde att lägga fram ett eget utkast. Bakom Sovjetunionens agerande fanns olika orsaker av ideologisk, politisk och eventuellt annan art (östblockets hållning i diskussionerna kommer att diskuteras mer utförligt nedan). Andra länder med avvikande uppfattning fann ingen anledning att göra så stora förändringar i utkastet utan valde att framlägga kritik mot vissa artiklar. Detta kan tänkas bero på att det rådde utbredd enighet mellan de stater och kulturer som fanns representerade om vilka de mest grundläggande rättigheterna är. I FN:s generalförsamling underströks betydelsen av att förklaringen var allmängiltig (universal resp universelle i de engelska och franska versionerna).⁴⁰ En undran inställer sig emellertid: Kan en förklaring som 48 av världens länder röstat för rätteligen betecknas som allmängiltig? Som tidigare nämnts uttryckte Frankrike uppfattningen att förklaringen inte var tillräckligt allmängiltig. Frankrike var samtidigt det land som föreslog att förklaringen skulle kallas allmängiltig. De 48 länderna ansåg sig kunna kalla sin förklaring allmängiltig trots att den var oacceptabel för åtta av FN:s medlemsländer och trots att en stor del av världens folk inte var representerade i FN och alltså saknade möjlighet att påverka förklaringstexten. En anledning till att de 48 länderna ansåg sig ha denna rätt kan ha varit att upphovsmännen till förklaringen menat att den inte vilade på någon filosofisk grund, och således kunde vara giltig i alla kulturer. Vissa uppfattade helt enkelt de stipulerade rättigheterna som giltiga oberoende av filosofisk eller annan uppfattning. Andra ville mer eller mindre uttalat få världen att acceptera rättigheter som de ansåg vara de rätta. En anledning härtil kan

vara att man ständigt hade andra världskrigets fasor i åtanke. FN och förklaringen var till stor del menade att förhindra att något liknande skulle upprepas. De allierade hade segrat över Tyskland, och av många uppfattades denna seger som den liberala, västliga människosynens seger över den onda nazistiska. Europa hade räddats från nazismen och de mänskliga värdena återupprättats. Nu borde hela världen omfattas av denna humana människosyn och slippa att uppleva totalitarismens fasor.

FN var vid denna tid dominerat av länder från väst och länder som stod under västligt inflytande. Två minoritetsgrupper stod vid utarbetandet av förklaringen i opposition till de västliga länderna i vissa frågor. Dessa grupper var östblocket och de muslimska länderna. Vid omröstningen lade östblocksländerna, Saudiarabien och Sydafrika ned sina röster. Nedan skall de skiljelinjer som fanns mellan de socialistiska länderna och majoriteten diskuteras, liksom vad som kan ha legat bakom dessa länders röstnedläggande.

Ideologiska skiljaktigheter i synen på mänskliga rättigheter

De rättsliga och politiska rötterna till den västliga uppfattningen av mänskliga rättigheter står främst att finna i England, Frankrike och USA.⁴¹ I dessa länder tillkom under 1600- och 1700-talen en rad betydelsefulla aktstycken som rörde rättigheter – exempelvis de engelska Habeas Corpus Act (1679) och Bill of Rights (1689), den amerikanska Declaration of Independence (1776), Förenta Staternas konstitution (1787) och den franska Déclaration des droits de l'homme et du citoyen (1789).⁴² Grunden till de proklamerade rättigheterna ansågs ligga i naturrätten. Uppfattningen om naturrätten förändrades under upplysningen och de amerikanska och franska revolutionerna. Uppmärksamheten hade tidigare riktats mot vad som uppfattades som objektiva normer härrörande från högre makter. Nu började man istället rikta intresset mot individens rättigheter och mot relationerna mellan individer samt mellan staten och dess medborgare.⁴³

Under 1900-talet har den västliga uppfattningen om mänskliga rättigheter utvecklats ytterligare. Idéer om att mänskliga rättigheter även innefattar ekonomiska och sociala rättigheter har gradvis vunnit fotfäste.⁴⁴ De klassiska urkunderna i England, Frankrike och USA upprättades för att skydda medborgarna från otillbörlig maktutövning från kungar och parlament. Den engelska Bill of Rights, den franska Déclaration des droits de l'homme et du citoyen och den amerikanska Declaration of Independence upprättades alla i samband med omvälvningar som var reaktioner mot absolutistisk maktutövning. Tanken bakom dessa deklamationer var därför att skydda individen från statens maktövertagande. Under de sekler som följt dessa historiska händelser har begreppet mänskliga rättigheter i väst undergått stora förändringar. Redan i den franska deklamationen tillerkändes staten ett ansvar för medborgarnas sociala välfärd, och tanken om statens ansvar har i väst allmänt accepterats under 1800- och 1900-talen.

Tankarna om vilka relationer som bör råda mellan stat och individ har förändrats, och samtidigt har idéerna om vad de mänskliga rättigheterna grundar sig på utvecklats.

Enligt socialistisk uppfattning härrör alla rättigheter från staten. Socialistisk teori förnekar att det finns någon skillnad mellan mänskliga rättigheter – som skulle vara rättigheter även i frånvaro av staten – och medborgerliga rättigheter.⁴⁵ I de franska och amerikanska deklARATIONERNA talas det om naturliga rättigheter. I det utkast som förelades generalförsamlingens tredje kommitté sades det i första artikeln att människan av naturen är utrustad med förnuft och samvete.⁴⁶ I den slutgiltiga förklaringen utelämnades dock orden ”av naturen”. Den socialistiska teorin tar avstånd från varje form av naturrätt. De mänskliga rättigheter som omfattas av naturrätten är enligt denna uppfattning endast moraliska ideal vilka formulerats som lagar. Istället är det de för samhället grundläggande ägandeförhållandena, som bestämmer även de rättigheter som kallas mänskliga. Enligt socialistisk teori gäller det för varje samhällstyp att alla rättigheter är avhängiga av och uttryck för den rådande samhällsstrukturen. Det är därför meningslöst att söka skilja mellan olika former av rättigheter.⁴⁷ Med utgångspunkt från uppfattningen att alla rättigheter härrör från ägandestrukturen – alltså ekonomiska förhållanden – är det naturligt att lägga tonvikten på ekonomiska och sociala rättigheter.

I Sovjetunionens konstitution ingår ett kapitel som heter ”Medborgarnas grundläggande rättigheter och plikter”.⁴⁸ Kapitlets första paragraf innehåller rätten till arbete och lön. Därefter följer i tur och ordning rätten till vila, rätten till materiell säkerhet vid ålderdom, sjukdom och förlorad arbetskapacitet och rätten till utbildning. Den sovjetiska rättighetsförklaringen inleds alltså med ekonomiska och sociala rättigheter, vilket understryker den grundläggande betydelse som de tillmäts. Efter de ekonomiska och sociala rättigheterna följer paragrafer rörande kvinnans likaberättigande, likaberättigande oavsett nationalitet och ras, kyrkans separation från staten och skolans från kyrkan, yttrande-, press-, mötes- och demonstrationsfrihet samt rätt att bilda organisationer. Dessa paragrafer kan huvudsakligen sägas behandla politiska friheter och jämlikhet. Efter dessa paragrafer följer två paragrafer som behandlar enskild persons rättigheter. De stipulerar okränkbarhet av hem och person, brevhemlighet samt anger att arrestering får ske endast på order från domstol eller statlig åklagare. Den därpå följande paragrafen garanterar asylrätt för utländska medborgare som förföljts för att de skyddat det arbetande folkets intressen, för att de utövat vetenskaplig verksamhet eller för att de kämpat för nationell frigörelse. De fyra sista paragraferna behandlar medborgerliga plikter. Bland dessa ingår att iakttaga vad konstitutionen påbjuder, att följa lagar, att uppehålla arbetsdisciplin, att utföra allmänna plikter och att respektera det socialistiska samhällets regler. Det är även en plikt att skydda och stärka den socialistiska egendomen som anges vara sovjetsystemets heliga och okränkbara grund. Militärtjänst och försvar av fäderneslandet ingår likaledes bland plikterna.

Uppställningen i detta kapitel av den sovjetiska konstitutionen speglar de re-

lationer som anses råda mellan de olika kategorierna av rättigheter. De ekonomiska och sociala rättigheter som inleder kapitlet är enligt socialistisk uppfattning grundläggande. Så länge individen inte är i åtnjutande av dessa, är övriga rättigheter mindre betydelsefulla. Det bör noteras att kapitlet om medborgerliga rättigheter i den sovjetiska konstitutionen är placerat efter de kapitel som behandlar det sovjetiska samhällets struktur, dvs det ekonomiska systemet och ägandeförhållandena. Detta kan ses som ett uttryck för den grundläggande betydelse som de ekonomiska förhållandena tillmäts.⁴⁹

Kapitlet om medborgerliga rättigheter och skyldigheter karakteriseras av att i synnerhet de artiklar som rör de ekonomiska och sociala rättigheterna innehåller ingående beskrivningar av hur dessa rättigheter skall garanteras. Rätten till arbete skall exempelvis säkerställas genom den socialistiska organisationen av den nationella ekonomin, genom den ständiga tillväxten av produktionen, genom elimineringen av möjligheten att ekonomiska kriser skall kunna inträffa samt genom avskaffandet av arbetslöshet. Rätten till vila skall säkerställas genom arbetsdagens reduktion till sju timmar för majoriteten av arbetare, genom inrättandet av årlig semester med bibehållen lön samt genom inrättandet av sanatorier, vilohem o dyl. På detta sätt vill man garantera att rättigheterna inte får en formell natur.⁵⁰ Det bör observeras att den sovjetiska konstitutionen endast talar om *medborgerliga* rättigheter.

Uppställningen av de medborgerliga rättigheterna i den sovjetiska konstitutionen kan jämföras med uppställningen av de mänskliga rättigheterna i FN:s förklaring. Enligt den kinesiske representant som var vice ordförande i Kommissionen för de mänskliga rättigheterna utgick förklaringen från det enskilda, från individen. Idén om frihet utökades därefter till att omfatta familjen och slutligen till att omfatta hela landet.⁵¹ Professor Cassin liknar förklaringen vid ett tempel där förgården utgörs av förklaringens inledning som bekräftar det mänskliga släktets enhet. Byggnadsgrunden är de allmänna principerna om frihet, jämlikhet, icke-diskriminering och broderskap som uttrycks i de två första artiklarna. Cassin liknar sedan resten av förklaringen vid fyra pelare av likvärdig betydelse som håller upp templet. Den första består av individuella friheter och rättigheter (artiklarna 3–11): rätt till liv, säkerhet och värdighet, lika beskydd av lagen, garantier mot slaveri, tortyr, godtyckliga straff och arresteringar samt besvärsmätt. Den andra pelaren består av individens rättigheter i sina relationer med omvärlden (artiklarna 12–17): lika rätt för män och kvinnor att gifta sig, bilda familj och ha ett hem, rätt till asyl vid förföljelse, rätt till en nationalitet och rätt till ägande. Den tredje pelaren utgörs av andliga friheter och grundläggande politiska rättigheter (artiklarna 18–22): samvets-, tanke-, tros-, yttrande-, mötes- och sammanslutningsfrihet. Här garanteras även rätten att delta i periodiska val, och folkets vilja anges som bas för myndigheternas makt. Den fjärde pelaren består av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (artiklarna 22–27): rätt till arbete och social välfärd, fackliga friheter, rätt till utbildning och till fritid, tillträde till det kulturella livet samt skydd av intellektuellt och konstnärligt skapande. De två avslutande artiklarna bekräftar nödvändigheten

av en sådan internationell och social ordning att de uppräknade rättigheterna verkligen kan åtnjutas, samt erkänner att individen har skyldigheter mot samhället.⁵²

Den ovan skisserade uppbyggnaden av förklaringen skiljer sig från den sovjetiska konstitutionens uppställning av rättigheter. I FN:s förklaring kommer de personliga rättigheterna först. De följs av artiklar om jämlikhet och andliga och politiska friheter. Till sist kommer de artiklar som rör ekonomiska och sociala rättigheter. Ordningen jämfört med den sovjetiska konstitutionen är alltså i stort sett omvänd (det bör uppmärksammas att de båda dokumenten även skiljer sig beträffande vilka rättigheter som ingår). Enligt Cassins uppfattning innebär förklaringens uppbyggnad inte att de i början uppräknade rättigheterna skulle vara mer betydelsefulla än de senare – i sin liknelse tillmåter han de fyra pelarna likvärdig betydelse. Han menar dock att grunden utgörs av de allmänna principer som nämns i förklaringens två första artiklar. Denna grundval är en annan än den som den socialistiska idén utgår från. Enligt socialistisk uppfattning är villkoret för att individen skall kunna åtnjuta övriga rättigheter att han deltar i arbetet med att verkställa statens uppgifter och att han identifierar sina intressen och sina ansträngningar med hela folkets.⁵³ Det mest grundläggande enligt den socialistiska uppfattningen kan alltså sägas vara rätten till arbete, medan det grundläggande i FN:s förklaring är principerna om frihet, jämlikhet, icke-diskriminering och broderskap.

Östblockets ståndpunkter under arbetet med förklaringen

Vid Kommissionens för mänskliga rättigheter tredje session (24/5–18/6 1948) lade Sovjetunionen jämte Vitryssland, Ukraina och Jugoslavien ned sina röster i omröstningen om det utkast som skulle föreläggas ECOSOC.⁵⁴ För att förklara detta agerande gjorde Sovjetunionens delegation ett långt uttalande samt framlade ett eget förslag till förklaring. Uttalandet och det sovjetiska förslaget sammanfattar väl de synpunkter som östblocket i olika instanser framförde vid arbetet med förklaringen. En redogörelse skall därför ges för huvuddragen i deras innehåll.

Uttalandet inleds med påpekandet att Kommissionens utkast innehåller en rad stadganden mot vilka Sovjetunionen inte reser några invändningar och som är acceptabla. Sovjetunionen anser det viktigt att vissa gamla, demokratiska principer åter stadgats i förklaringen, i synnerhet mot bakgrund av den fara som anti-demokratiska, fascistiska och andra reaktionära regimer utgör i många av världens länder och mot bakgrund av att dessa principer inte tillämpas i länder som står under förvaltarens eller på annat sätt saknar självbestämmande. En tillgång i utkastet är enligt Sovjetunionen att även en rad rättigheter som ej inkluderas i äldre konstitutioner, men som är typiska för de nya, moderna, demokratiska konstitutionerna (framförallt Sovjetunionens), har tagits med i utkastet. Bland dessa nya rättigheter nämner Sovjetunionen rätten till arbete, fritid,

utbildning och social välfärd. Vid en uppskattning av förklaringen som helhet anser Sovjetunionen dock att den är otillfredsställande och inte uppfyller de grundläggande krav som Sovjetunionens regering framfört i redaktionsgruppen och i Kommissionen för mänskliga rättigheter. Kraven var att förklaringen skulle: a) säkerställa respekt för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla, utan hänsyn tagen till ras, nationalitet, social position, religion, språk eller kön *i enlighet med demokratiska principer, nationell suveränitet och politiskt oberoende i varje stat* b) inte enbart proklamera rättigheter utan även garantera deras omsättande i praktiken, naturligtvis med hänsyn tagen till varje lands ekonomiska, sociala och övriga särart c) inte bara definiera rättigheter utan även medborgarnas skyldigheter gentemot sitt land, sitt folk och sin stat.⁵⁵

Beträffande det första sovjetiska kravet stadgar Kommissionens utkast i sin andra artikel att alla är berättigade till de i förklaringen uppräknade rättigheterna. Artikeln innehåller alla de distinktioner som finns angivna i det sovjetiska kravet, och nämner förutom dessa att hänsyn inte heller får tagas till färg och politisk eller annan åsikt. Det sovjetiska kravet fortsätter med "i enlighet med . . .". I Kommissionens utkast nämns inte demokratiska principer, nationell suveränitet eller politiskt oberoende. När det gäller det andra sovjetiska kravet säger Kommissionens utkast i inledningen att förklaringen skall vara en gemensam riktlinje för alla folk och nationer och att varje individ och varje organ i samhället skall genom framstegsfrämjande inhemska och internationella åtgärder sträva efter att de deklarerade rättigheterna och friheterna når allmänt och verksamt erkännande samt allmän och verksam tillämpning. I utkastets artikel 20 sågs att var och en är berättigad till att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som stadgas i de följande artiklarna skall förverkligas genom inhemska ansträngningar och mellanfolkligt samarbete med hänsyn tagen till varje stats organisation och resurser. Beträffande det tredje sovjetiska kravet säger första punkten i utkastets artikel 27 att envar har skyldigheter gentemot samhället. Den andra punkten i samma artikel säger att envar i utövandet av sina rättigheter skall vara underkastad endast sådana begränsningar som är nödvändiga för att säkerställa tillbörligt erkännande av och tillbörlig respekt för andras rättigheter samt de krav som ställs på moral, allmän ordning och välfärd i ett demokratiskt samhälle.⁵⁶

Sammanfattningsvis kan man alltså se att vissa av de sovjetiska kraven saknar motsvarighet i Kommissionens utkast: dels sista delen i det första kravet (i enlighet med . . .) och dels det tredje kravet (utkastet nämner att skyldigheter existerar men definierar dem inte närmare). Beträffande det andra kravet säger utkastet att framstegsfrämjande internationella åtgärder skall säkerställa rättigheternas erkännande och tillämpning. Enligt Sovjetunionens uppfattning innebar detta stadgande ingen tillräcklig garanti.

Efter påminnelsen om de krav man ställt övergick Sovjetunionens representant till att påpeka brister som det enligt Sovjetunionen fanns i utkastet och i Kommissionens arbete. Bland dessa brister var: underlåtenhet att nämna kampen mot nazism och fascism och i synnerhet misstaget att inte förbjuda fascist-

och nazipropaganda; underlåtenhet att nämna ordet demokrati (förutom i artikel 27) och begrepp som "den demokratiska staten", "demokratiska principer" etc; begränsningar beträffande ett antal friheter och rättigheter jämfört med Genèveutkastet (dvs utkastet från Kommissionens andra session som hållits i Genève, se ovan); underlåtenhet i de flesta artiklar att garantera deras omsättande i praktiken och den orealistiska, formella och rättsliga naturen i förklaringen, speciellt beträffande artiklarna 21, 22, 24 och 25 (dvs de artiklar som omfattades av vad som utsades i artikel 20, se ovan); underlåtenhet att inkludera individens konkreta skyldigheter, samt; underlåtenhet att nämna statens rättigheter och suveränitet och principen om icke-inblandning i medlemsstaters angelägenheter. Efter detta uttalande presenterade den sovjetiska delegationen ett förslag med tillägg till och förändringar av de flesta artiklar.

I Kommissionens utkast talar inledningen om människosläktets medlemmars inneboende värde och oförytterliga rättigheter såsom en grundval för frihet, rättvisa och fred. I det sovjetiska förslaget har dylika formuleringar uteslutits och det hänvisas i inledningen istället till principerna i FN:s stadga. Det sovjetiska förslagets inledning säger vidare att generalförsamlingen rekommenderar förklaringen att användas efter varje medlemsstats godkännande i lagstiftning och utbildningssystem samt att förklaringens stadganden skall gälla folken i medlemsstaterna, förvaltarskapen och andra icke-självbestämmande områden.

Ett genomgående drag i det sovjetiska förslaget är betonandet av staten. I flera artiklar anges att de skall tillämpas i enlighet med den i staten gällande lagstiftningen. Detta gäller de artiklar som behandlar rörelsefrihet inom och mellan länder, berövande av nationalitet, äganderätt och tanke- och religionsfrihet. I många artiklar görs även inskränkningen att de skall tillämpas med hänsyn tagen till de krav som den nationella säkerheten och den allmänna moralen kan ställa. Detta gäller tanke-, religions- och yttrandefrihet samt rätten till rättegång öppen för allmänheten. Asylrätten är i det sovjetiska förslaget begränsad till personer som förföljts på grund av aktivitet för att försvara demokratin, vetenskaplig verksamhet eller deltagande i nationell frigörelsekamp. I Kommissionens utkast görs ingen dylik distinktion. Demokratiska principer nämns i det sovjetiska förslaget – alla staters rättsliga procedurer skall grundas på dessa och opinions-, yttrande- och pressfrihet skall enligt det sovjetiska förslaget användas i enlighet med demokratiska principer.

I vissa artiklar anger det sovjetiska förslaget att överträdelse skall beivras enligt lag. Detta gäller artiklarna som rör slaveri och slavhandel samt fascistisk och annan anti-demokratisk verksamhet. Vissa artiklar innehåller preciseringar jämfört med Kommissionens utkast. Detta gäller artiklarna rörande rättsligt förfarande samt dem rörande ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Det sovjetiska förslaget innehåller ett stadgande om att det är statens och samhällets skyldighet att vidtaga alla nödvändiga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att säkerställa möjligheten för varje individ att åtnjuta de i förklaringen stadgade rättigheterna. Det sovjetiska förslaget innehåller vissa stadganden som inte ingår i Kommissionens utkast. Bland dessa är att vetenskapen skall tjäna ut-

veckling, demokrati, internationellt samarbete och fred, rätt till tolk och till att få tala sitt eget språk vid rättegångar och minoriteters rätt till egen kultur, eget modersmål och egna skolor.⁵⁷

De åsikter som Sovjetunionen framförde i sitt uttalande och i ovan refererade ändringsförslag framfördes genomgående av hela östblocket under arbetet med att utforma förklaringen. I generalförsamlingens tredje kommitté diskuterades och ändrades Kommissionens utkast under en lång rad av möten. Sovjetunionen lyckades vinna majoritetens stöd för några av de ändringsförslag som landet framlagt. Det slutgiltiga utkast som förelades generalförsamlingen för den avgörande omröstningen innehöll bland andra följande ändringar och tillägg: I artikeln som rör slaveri och slavhandel stadgas att dessa företeelser är *förbjudna* – ordet förbjudna i artikeln tillkom på sovjetiskt förslag.⁵⁸ I artikel 12 stadgar förklaringen att envar har rätt till *lagens skydd* mot intrång i privatliv, familj, hem och korrespondens. Omnämmandet av legalt beskydd skedde på sovjetiskt förslag.⁵⁹ I artikel 16 fick Sovjetunionen majoritetens stöd för tillägget att familjen är berättigad till *skydd från samhället och staten*.⁶⁰ Till artikel 21 gjordes i enlighet med sovjetiskt förslag tillägget att folkets vilja skall uttryckas i periodiska och verkliga val. Sovjetunionens representant uttryckte tillfredsställelse med de ändringar som gjorts i artikeln.⁶¹ Till artikel 24 rörande rätten till vila gjordes i enlighet med sovjetiskt förslag tillägget om rätt till begränsning av arbetstiden och regelbunden semester med bibehållen lön (Sovjetunionen ville dessutom att detta skulle garanteras i lag eller genom avtal, vilket inte bifölls av majoriteten).⁶² Förklaringens artikel 28 stadgar att envar är berättigad till en sådan social och internationell ordning att de i förklaringen uttalade rättigheterna kan förverkligas. I Kommissionens utkast löd texten ”en god social och internationell ordning”. Ordet god utelämnades på sovjetiskt förslag i den antagna förklaringen.⁶³

Sovjetunionen lyckades alltså få igenom vissa förändringar i förklaringstexten. Merparten av Sovjetunionens förslag vann emellertid inte gehör hos majoriteten av medlemsländerna. Framförallt var majoriteten negativ till Sovjetunionens huvudlinje att i så stor utsträckning som möjligt definiera statens skyldigheter samt att i förklaringen uttryckligen nämna staters suveränitet och politiska oberoende. Västliga länder motiverade sin negativa hållning till dessa förslag med att de skulle förändra förklaringens universella karaktär. Förklaringen var tänkt som ett manifest antaget i generalförsamlingen, vilket innebar att den inte skulle vara juridiskt bindande. Stadganden av den föreslagna karaktären var därför enligt majoriteten mer lämpade att inkluderas i de juridiskt bindande konventioner som skulle undertecknas självständigt av varje stat. Då dessa konventioner var under utarbetande ansåg opponenter mot de sovjetiska förslagen att dessa inte hörde hemma i förklaringen.⁶⁴

Före den slutgiltiga omröstningen i generalförsamlingen gjorde en sovjetisk delegat ett uttalande i vilket han krävde att omröstningen om förklaringen skulle uppskjutas till generalförsamlingens nästkommande session. I uttalandet framhölls att förklaringen, trots att den reviderats, fortfarande hade allvarliga

brister, vilket berodde på att ett otillräckligt antal av Sovjetunionens förslag hade antagits. Sovjetunionens delegat redogjorde därefter för vad hans delegation ansåg vara de allvarligaste svagheterna i en rad artiklar. De temata som framförts vid Kommissionens tredje session upprepades: förklaringen nämnde inte vilka åtgärder staten skulle vidta eller vad staten skulle garantera medborgarna, spridningen av fascistiska idéer och krigshets var inte uttryckligen förbjudna, det stadgades inte att vetenskapen skulle tjäna framåtskridande och stärkande av demokratiska regimer och internationellt samarbete, förklaringen innehöll inga stadganden om minoriteters rättigheter eller staters suveräna rättigheter.⁶⁵ De övriga fem medlemsstaterna från östblocket gjorde därefter uttalanden i vilka de stödde det sovjetiska kravet att omröstningen skulle uppskjutas och framförde i stort sett samma kritik som den sovjetiske delegaten.⁶⁶

Östblockets röstnedläggning

Som nämnts lade östblocket samt Sydafrika och Saudiarabien ned sina röster vid omröstningen om förklaringen i dess helhet i generalförsamlingen. Vid omröstningen artikel för artikel antogs dock hela 23 artiklar enhälligt.⁶⁷ Sovjetunionen hade givit förslag till förändringar av och tillägg till flertalet av de artiklar som antogs enhälligt.⁶⁸ Trots att de flesta av dessa förslag hade avslagits röstade alltså östblocket för många av artiklarna i fråga. Man röstade för flera artiklar mot vilka Sovjetunionen kort tidigare i generalförsamlingen framfört kritik.⁶⁹ Man kan mot bakgrund av resultaten vid de olika omröstningarna fråga sig vad som låg bakom östblockets olika ställningstaganden. Var det innehållet i några få artiklar som man särskilt motsatte sig, som låg bakom beslutet att lägga ned rösterna vid omröstningen om hela förklaringen? Var det något annat i förklaringen – dess struktur och dess grundvalar – som man fann oacceptabelt? Var det en kombination av dessa faktorer som ledde till ställningstagandet till förklaringen i dess helhet? Kan det ha funnits andra faktorer som påverkade detta ställningstagande? Dessa frågor skall diskuteras nedan, och några av de tänkbara orsaker som kan ha legat bakom östblockets beslut skall anges.

När det gäller frågan om vissa artiklar i förklaringen kan ha varit så oacceptabla för östblocket att man på grund av dem ansåg det vara omöjligt att rösta för förklaringen i dess helhet är det mest intressant att undersöka de artiklar som vissa länder röstade mot (som tidigare nämnts förekom nedlagda röster vid sju artiklar, men ett rimligt antagande är att det största motståndet är att finna i de fall där motröster avgavs).

Det första fallet var den andra artikelns andra punkt som en stat röstade mot (36 stater röstade för och åtta stater lade ned sina röster).⁷⁰ Den första punkten i artikel två stadgar att envar, utan distinktion, är berättigad till de i förklaringen proklamerade rättigheterna. Den andra punkten i samma artikel stadgar att ingen åtskillnad får göras på grundval av den politiska, juridiska eller internationella ställning som intas av det land eller område till vilket en person hör. Denna

punkt var resultatet av ett brittiskt ändringsförslag som omedelbart före omröstningen antagits med 29 röster för, 17 mot och 10 nedlagda.⁷¹ Det stora tvistemålet i diskussionerna om denna artikel var huruvida det borde nämnas att förklaringen skulle tillämpas även i förvaltarskaps- och icke-självbestämmande områden. Östblocket, några arabiska länder samt Etiopien, Indien, Iran, Haiti och Nya Zeeland stödde ett jugoslaviskt förslag i den tredje kommittén om ett sådant omnämnande, medan speciellt USA, Frankrike, Belgien och Storbritannien opponerade sig mot detta med motivet att det vore en onödig upprepning, då ordalydelsen redan hade innebörden att förklaringen skulle tillämpas överallt.⁷² Lösningen blev till slut det ovan omtalade brittiska förslaget, vilket kan betecknas som en kompromiss. Det tycks inte som om denna artikel kan ha haft något direkt avgörande inflytande på östblockets ställningstagande till förklaringen i dess helhet. Den motröst som avgavs kan ha kommit från vilken som helst av de stater som opponerade sig mot det brittiska förslaget i den omedelbart föregående omröstningen. Artikelns togs inte heller upp bland de artiklar som speciellt omnämndes i det sovjetiska uttalandet i generalförsamlingen före omröstningen.⁷³

Den andra artikel som vissa stater röstade emot var den som stadgade allas rätt att lämna varje land, inbegripet sitt eget, och att återvända till sitt land (artikel 13 i den slutgiltiga förklaringen). Sovjetunionen hade lämnat två tilläggsförslag till artikeln. Till artikelns första punkt ville man göra tillägget "i enlighet med statens lagar" och till den andra "i enlighet med de förfaringsregler som ingår i landets lagstiftning".⁷⁴ Båda dessa förslag förkastades i generalförsamlingens tredje kommitté.⁷⁵ Vid omröstningen i generalförsamlingen röstade sex stater mot artikeln och två lade ned sina röster.⁷⁶ Mot bakgrund av vad östblocksländerna yttrat tidigare beträffande denna artikel kan det hållas för troligt att det var dessa sex stater som röstade mot artikeln. Åsiktsskillnaden gällde här frågan om nationell suveränitet som var ett av socialistblockets viktigaste temata genom hela arbetet. Sovjetunionen sade i generalförsamlingens tredje kommitté att artikeln i den antagna formen stred mot den andra artikelns sjunde punkt i FN:s stadga⁷⁷ (denna punkt förbjuder FN att träda emellan i staters inre angelägenheter). Frågan om staters suveränitet togs upp i de socialistiska staternas uttalanden i generalförsamlingen före omröstningen.⁷⁸ En rimlig slutsats är att den omtalade artikeln var bland dem som öststaterna fann minst acceptabla och att den kan ha bidragit till att de lade ned sina röster vid omröstningen om förklaringen i dess helhet.

Den sista artikel som vissa stater röstade mot var den som i den slutgiltiga förklaringen blev artikel 19. Denna artikel stadgar åsikts- och yttrandefrihet. Sju stater röstade mot artikeln och två avstod.⁷⁹ Sovjetunionen lade fram långtgående ändringsförslag till artikeln, vilka förkastades.⁸⁰ Dessa förslag innebar att det skulle stadgas att yttrandefriheten skulle användas enligt demokratiska principer för att stärka internationellt samarbete och världsfreden och att den inte fick utnyttjas för att propagandera för fascism, aggression eller hat mellan nationer. Det sovjetiska förslaget stadgade vidare att staten skulle tillhandahålla de materiella

resurser (tryckpressar, papper etc) som krävdes för dessa rättigheters utnyttjande. I en andra del stadgade det sovjetiska förslaget att rätten till tanke- och yttrandefrihet skulle existera inom de gränser som sattes av hänsyn till den nationella säkerheten.⁸¹ I uttalandet dagen före omröstningen förklarade den sovjetiske delegaten att denna artikel var oacceptabel för Sovjetunionen i dess av tredje kommittén föreslagna utformning, då den tillät fascistisk propaganda men inte reellt garanterade fri spridning av ädla och rättvisa idéer.⁸² De i ändringsförslaget framförda åsikterna tryckte östblocket hårt på under hela arbetet med att utforma förklaringen. Sannolikt var denna artikel bland dem som östblocket uppfattade som minst förenliga med de egna ståndpunkterna. Det är därför troligt att artikeln var bland de faktorer som starkt påverkade östblockets ställningstagande till förklaringen.

Den andra fråga som här skall diskuteras rör huruvida hela förklaringen byggs på grundvalar som var oacceptabla för de socialistiska staterna. Hade förklaringen ett slags ideologisk bas eller utgångspunkt som var oförenlig med socialistiska idéer? Frågan låter sig inte lätt besvaras, och olika sätt att närma sig en lösning är tänkbara. Man kan försöka att besvara frågan teoretiskt genom att undersöka från vilka idétraditioner som förklaringens stadganden kan härledas och söka utröna om dessa idéers grundvalar är oförenliga med dem som anses föreligga enligt socialistisk teori. Någon teoretisk analys skall inte ges här. Istället läggs tonvikten på olika staters yttranden i debatten om förklaringen i den mån som dessa yttranden speglar respektive staters uppfattningar om förklaringens grundvalar.

Som tidigare nämnts hävdade Humphrey som ledde sekretariatets arbete med det ursprungliga utkastet att detta inte vilade på någon doktrin. Han uppgav dock senare vid en intervju att det material som använts vid utarbetandet av utkastet var av huvudsakligen västligt ursprung (se ovan). Cassin, som var medlem i den ursprungliga redaktionsgruppen, menade att förklaringen hade en västlig karaktär, och den franska regeringen påpekade att de allvarligaste bristerna i det förklaringsutkast som förelades generalförsamlingen och antogs var att det inte var tillräckligt allmängiltigt eller internationellt (se ovan). Även senare bedömare har hävdatt att förklaringen är grundad på en västlig tolkning av mänskliga rättigheter.⁸³

I de uttalanden som östblockets delegater gjorde i generalförsamlingen före omröstningen kritiserades inte bara enskilda artiklar. Delegaterna talade även om skillnaderna mellan olika samhällssystem och kritiserade förklaringens grundvalar. Dessa angavs vara de traditionellt liberala, enligt vilka rättigheterna tillkommer individen oberoende av de sociala förhållanden som omger honom.⁸⁴ Sovjetunionens delegat menade att den opposition som Sovjetunionen mött vid försöken att få statliga garantier för förklaringens omsättande i praktiken inkluderade i texten härrörde från bristande förståelse för förhållandet mellan stat och individ i den socialistiska staten. Han framhöll att motsättningen mellan individ och stat inte existerar i det socialistiska systemet. Istället är begreppen rättigheter och lag förbundna med existensen av staten, och mänskliga

rättigheter saknar mening så länge som de inte skyddas och garanteras av staten.⁸⁵ Delegaterna hävdade att förklaringen inte tog hänsyn till den historiska utveckling som skett under 1900-talet och som lett till att det i en del länder uppkommit ett nytt socialt system och till att flera folk nu krävde frihet och nationellt oberoende.⁸⁶

Dessa uttalanden visar att det var något mer än innehållet i vissa artiklar som gjorde att de socialistiska staterna fann förklaringen oacceptabel. Uppfattningarna i de olika blocken skilde sig åt på en grundläggande punkt: rättigheternas ursprung. Tidigare har det talats om att de mänskliga rättigheterna enligt den traditionella liberala uppfattningen anses vara naturliga och oförytterliga. Enligt socialistisk uppfattning anses ursprunget till de mänskliga rättigheterna vara staten och i sista hand ägandestrukturerna. Förklaringen var nu förvisso inte ett dokument som begränsade sig till att stadga de traditionella liberala rättigheterna, utan även ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter var inbegripna. Detta framhölls av västliga representanter såsom ett framsteg,⁸⁷ och även de socialistiska staterna erkände det som en tillgång i förklaringen. Den grundläggande skillnaden var emellertid att det enligt de socialistiska staternas uppfattning var meningslöst att proklamera ekonomiska, sociala, kulturella eller andra rättigheter så länge som det inte stadgades att staten skulle stå som garant för deras omsättande i praktiken.⁸⁸ Deras uppfattning kan härledas från den socialistiska teorin om mänskliga rättigheter. Av västliga representanter uppfattades frågan annorlunda. Eftersom det beslutats att förklaringen skulle ingå i ett aktstycke tillsammans med juridiskt bindande konventioner och åtgärder för genomdrivande av stadgandenas efterföljd (dessa dokument skulle enligt planerna följa snarast möjligt) såg man förklaringen snarast som moraliskt bindande, varför garantier av olika slag ej ansågs höra hemma i den.

I det socialistiska blocket kan den västliga hållningen ha uppfattats som en vägran att erkänna faktiska omständigheter och acceptera det socialistiska synsättet. En sådan uppfattning kunde stärkas av vissa uttalanden från västliga representanter. Storbritanniens representant uttalade tex i en diskussion med Sovjetunionens representant att kommunismen är en av de grymmaste former av politisk och ekonomisk diktatur som världen någonsin skådat.⁸⁹ Det bör dock framhållas att de socialistiska staterna på intet sätt avstod från angrepp på det västliga politiska systemet. Den socialistiska lärans tankar om världsrevolution och det kapitalistiska systemets utrotande var dessutom direkta hot mot det västliga systemet. De västliga staterna kunde därför på liknande sätt hävda att östblocket vägrade att acceptera det västliga synsättet.

Slutsatsen i diskussionen om förklaringens grundvalar blir att östblocket uppfattade dessa som oförenliga med de egna idealen och att detta sannolikt var bland de faktorer som avgjorde östblockets ställningstagande i omröstningen om förklaringen.

Diskussionen har hittills rört olika staters uppfattning om förklaringens innehåll och idémässiga grund. En tredje fråga som ställdes i inledningen till detta avsnitt gällde huruvida andra faktorer, dvs andra än olika artiklars innehåll och

förklaringens grundvalar, kan ha inverkat på de olika staternas ställningstaganden till förklaringen. Min uppfattning är att detta är fallet, och i det följande redogörs för vad denna uppfattning är grundad på.

Villkoren för möjligheterna att utarbeta en förklaring i FN sattes inte bara av ideologiska och filosofiska förhållanden. Hela den politiska atmosfären i FN och i världen påverkade möjligheterna att arbeta för mänskliga rättigheter och att få en förklaring antagen.⁹⁰ Som en bakgrund till den politiska situationen vid förklaringens tillkomst skall något sägas om den sovjetiska inställningen till internationellt samarbete sedan revolutionen (redogörelsen är begränsad till Sovjetunionen eftersom Östeuropa fick socialistiska regimer först efter andra världskriget och Sovjetunionen efter kriget var tongivande inom det socialistiska blocket).

Efter det första världskriget bildades Nationernas Förbund som en internationell samarbetsorganisation. Sovjetunionen inbjöds inte att delta i samarbetet⁹¹ och den sovjetiska regimen uttalade klar opposition mot samarbetsystemet.⁹² Mot bakgrund av det alltmer påtagliga hotet mot sovjetiskt territorium från Japan och Tyskland blev Sovjetunionen dock medlem i organisationen år 1934 och deltog i samarbetet fram till 1939.⁹³ Det sovjetiska deltagandet innebar fyra år av frustrering som avbröts genom en uteslutning som på intet sätt verkade för en mer positiv sovjetisk attityd till internationella organisationer.⁹⁴ Den tyska attacken på Sovjetunionen år 1941 ledde 1942 till krigsalliansen med de västliga makterna. Kontakterna mellan Sovjetunionen och de övriga makterna ledde emellertid inte till att något större förtroende uppstod dem emellan. Sovjetunionen kunde tänka sig att samarbeta i en säkerhetsorganisation med målet att förhindra militär aggression, men önskade inget samarbete i ekonomiska och sociala frågor.⁹⁵ Denna hållning gick helt i linje med betonandet av nationell suveränitet, som var en av huvudlinjerna i den sovjetiska attityden till internationellt samarbete.⁹⁶ Problemet för den sovjetiska regimen kan sägas ha varit att samarbete med stater som betecknades som kapitalistiska var oförenligt med revolutionära teorier, samtidigt som ekonomiska och säkerhetspolitiska realiteter nödvändiggjorde samarbete.

I FN:s inledande period var den sovjetiska attityden trevande och en temporär känsla av enighet speglades i den harmoniska invigningen av den första generalförsamlingen i januari 1946.⁹⁷ Atmosfären försämrades därefter. Klagomålet från Iran rörande sovjetisk inblandning i inre angelägenheter, vilket orsakats av att sovjetiska trupper kvarstod i norra Iran, diskuterades i säkerhetsrådet i mars och april 1946. Anti-sovjetiska stämningar som kom till uttryck i debatten ledde till en hårdnande sovjetisk attityd. Sovjetunionen fann sig försatt i en permanent minoritetsposition, vilken befästes genom sovjetisk omedgörlighet och flitigt utnyttjande av vetorätten.⁹⁸ I början av 1947 var den sovjetiska positionen ännu inte helt fastlåst, men under året låstes ställningarna alltmer. Under 1947 tog båda blocken viktiga politiska steg utanför FN:s ramar: i mars proklamerades Truman doktrinen, i juli föddes Marshallplanen, i november konstituerades Kominform.⁹⁹ I början av 1948 inträffade en rad händelser som ytterligare stegrade

spänningen mellan blocken: det socialistiska maktövertagandet i Tjeckoslovakien, det finsk-ryska samarbetsavtalet och inledandet av Berlinblockaden.¹⁰⁰ Den sovjetiska vägran att ta emot Marshallhjälpen och brytningen mellan Sovjetunionen och Jugoslavien vidgade tillika klyftan mellan östblocket och den övriga världen. Den sovjetiska misstänksamheten och isoleringen, förlitandet till den egna styrkan hellre än till gemensamma internationella aktioner och tillbakadragandet från det utbyte och samarbete som skett under kriget var viktiga delar av bakgrunden till den sovjetiska attityden gentemot FN. Driften mot ökad spänning och kallt krig speglades i FN 1948. Spänningen nådde dock först senare sin kulmen. I början av 1949 var den sovjetiska ledningen ännu inställd på fortsatt deltagande i FN-samarbetet, men i januari 1950 inleddes en period av total sovjetisk frånvaro i FN.¹⁰¹

Det var alltså i det ovan refererade politiska världsläget som arbetet med att formulera förklaringen om de mänskliga rättigheterna skedde. Mot bakgrund av detta kan det tyckas förvånande att diskussionerna om en förklaring kunde föras i något som åtminstone bitvis kan betecknas som en konstruktiv anda, och att resultatet faktiskt blev en förklaring som antogs utan motröster. Samtidigt är det troligt att den ökande politiska spänningen var en orsak till att majoriteten inte ville uppskjuta omröstningen till den nästkommande sessionen. Man kan anta att majoriteten fruktade att den ständigt ökande spänningen skulle göra en överenskommelse svårare att nå ju längre tiden led. En sådan analys av världsläget kan tex ha varit en bidragande orsak till den franska regeringens beslut vid ECOSOC:s sjunde session att stödja att utkastet överfördes till generalförsamlingen trots att man ansåg att det inte var tillräckligt internationellt eller allmängiltigt (se ovan). Det är alltså möjligt att det världspolitiska läget påverkade förklaringens utformning genom att det skyddade på arbetet.

Det är även möjligt att den ökande spänningen kan ha förändrat olika staters inställning under arbetets gång i viss mån. Tidigare har nämnts att det utkast som blivit resultatet av Kommissionens för mänskliga rättigheter andra session i december 1947 i flera artiklar innehöll stadganden om statens skyldigheter. Detta låg i linje med sovjetiska förslag. Vid Kommissionens tredje session i maj 1948 ändrades dock ordalydelsen i dessa artiklar, då de uppfattades som alltför auktoritära av många stater (se ovan). Det är tänkbart att politiska händelser kan ha varit bidragande orsaker till att dessa ändringar gjordes. Mellan Kommissionens andra och tredje session inträffade en rad händelser som kraftigt skärpte motsättningarna mellan öst och väst (se ovan, händelserna i maj 1948). Dessa händelser ledde till att väst uppfattade ett påtagligt kommunistiskt hot, i synnerhet i Europa. Detta kan ha bidragit till att skapa ovilja mot formuleringar som upplevdes som alltför influerade av socialistiska idéer.

Vad kan då sägas om östblockets ställningstagande i omröstningen mot bakgrund av vad som visats om socialistblockets allmänt fientliga inställning till internationellt samarbete och det vid omröstningen rådande politiska världsläget? Man kan anta att det i ett så till den grad spänt politiskt läge torde ha varit mycket svårt för östblocket att rösta för en förklaring som man ansåg vara baserad

på en idémässig grund som stammade från det politiska motståndarlägret. Inte heller fanns det någon tradition av samarbete och samarbetsvilja som kunnat hjälpa till att överbrygga de svårigheter som det dagspolitiska läget gav upphov till. Det faktum att ett så stort antal av östblockets förslag hade förkastats av majoriteten gjorde dessutom att det skulle ha inneburit en prestigeförlust för östblocket att rösta mot förklaringen. I detta läge kan valet snarast sägas ha stått mellan att rösta mot förklaringen och att lägga ned rösterna. Om så var fallet kan det hävdas att östblocket valde det minst negativa alternativet. Att östblocket inte ville rösta mot förklaringen kan ha haft skilda orsaker. Man kan t ex tänka sig att östblocket trots allt inte uppfattade oenigheten om förklaringen som absolut. Denna tanke kan stödjas av de fakta att östblocket erkände att stadgandena om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter i förklaringen innebar stora framsteg samt att ett så stort antal av artiklarna i de enskilda omröstningarna antogs enhälligt. Även politiska faktorer kan ha bidragit till att östblocket inte ville rösta mot förklaringen. Vid omröstningen var den sovjetiska ledningen ännu inställd på fortsatt medverkan i FN. De socialistiska staterna befann sig i en minoritetsposition och hade anledning att undvika att låta motståndarna dra fördel av den negativa propaganda som motröster från östblocket hade kunnat innebära.

Behandlingen av de ideologiska motsättningarna

Kommissionen för mänskliga rättigheter ställde i inledningen av sitt arbete upp krav som man var överens om att förklaringen borde uppfylla. Bland dessa ingick att hänsyn skulle tagas till medlemsländernas konstitutioner och att förklaringen skulle vara acceptabel för alla.¹⁰² Mot bakgrund av de politiska och ideologiska motsättningar som fanns mellan socialistblocket och de västliga staterna kan man fråga sig om det överhuvudtaget var möjligt att skapa en förklaring som alla kunde acceptera. De personer som utformade förklaringen kunde inte råda över det politiska händelseförloppet, och de svårigheter som härrörde från detta var svåra att hantera. Vad de kunde göra var att i största möjliga utsträckning söka överbrygga andra former av motsättningar, för att göra förklaringen acceptabel för de ideologier och kulturer som fanns representerade (och när man i de franska och engelska versionerna ändrade rubriceringen av förklaringen från international/internationale till universal/universelle borde man rimligen också tagit hänsyn till länder som inte fanns representerade).

Sekretariatet sökte vid utformandet av det första utkast som skulle tjäna som underlag för Kommissionens arbete att följa de rekommendationer som Kommissionens medlemmar gjort, bland vilka det ingick att förklaringen skulle göras acceptabel för alla. Sekretariatet meddelade att man försökt göra de punkter på vilka det rådde enighet respektive oenighet urskiljbara, för att det skulle bli möjligt att antingen finna kompromisslösningar eller att utesluta punkter på vil-

ka det inte råde enighet. Sekretariatet ville även undvika filosofiska begrepp.¹⁰³

Utnyttjades då möjligheterna till kompromisser och utelämnningar till fullo? Utnyttjades de möjligheter som stod till buds för att göra förklaringen acceptabel för alla? Frågan om det skulle ha varit möjligt att skapa en förklaring som kunde accepteras av både öst och väst är komplicerad. Kompromissviljan var på båda sidor begränsad. Dessutom är det troligt att problemen inte hade kunnat lösas genom utelämnningar eller liknande lösningar. Östblocket röstade ju för de flesta artiklarna var för sig, och i diskussionerna kan man se en ganska långtgående enighet beträffande vilka rättigheter som skulle ingå i förklaringen. Östblockets kritik gällde främst förklaringens grundvalar. Det kan anses föga troligt att denna kritik skulle ha kunnat undvikas genom utelämnningar eller kompromisser om vissa artiklar. Båda sidor ansåg med all sannolikhet att en överenskommelse om den ideologiska grundvalen var otänkbar. De politiska omständigheterna gjorde det därför naturligt för de västliga makterna att försöka få en förklaring antagen så snabbt som möjligt, eftersom de hade majoritetens stöd i FN. På samma sätt var det i östblockets intresse att söka uppskjuta omröstningen eftersom man var i minoritet men anade möjligheter till ökat stöd hos de folk som hade börjat kräva nationellt oberoende.

Det är tänkbart att hela utgångsläget för arbetet gjorde det svårt att på ett tillfredsställande sätt behandla ideologiska och värderingsmässiga motsättningar. Metoden att utgå från sekretariatets utkast gav litet utrymme för diskussioner om grundläggande ideologiska och kulturella aspekter. Kommissionens rapportör, C Malik från Libanon, menade att de viktigaste och grundläggande frågorna under Kommissionens arbete med förklaringen varit tre: för det första, frågan om i vilken utsträckning statens rättigheter skulle erkännas i förklaringen; för det andra, frågan om hur stor betoning som skulle läggas på individuella/personliga rättigheter respektive ekonomiska och sociala; för det tredje, frågan om rättigheternas ursprung. Malik uttryckte att den tredje frågan inte alltid var i åtanke, men att den trots det utgjorde grunden för varje diskussion och beslut.¹⁰⁴

Maliks uttalande låter ana en svaghet i debatten. Den uppfattning som de olika staterna hade i den tredje frågan, den om rättigheternas ursprung, var grundläggande för deras uppfattning i de övriga två frågorna. Malik antyder att den tredje frågan var den grundläggande, men att den mera fanns i bakgrunden och inte uttryckligen diskuterades. Det råde ej enighet om huruvida grundläggande filosofi borde behandlas i förklaringen. Kinas representant framförde åsikten att förklaringens inledning borde innehålla ett klargörande om vilken filosofi den var grundad på.¹⁰⁵ Sekretariatet arbetade efter principen kompilation utan underliggande filosofi. I debatten kan man bitvis finna en viss förvirring och osäkerhet om vad som egentligen diskuterades. Moraliska, ideologiska, filosofiska, religiösa och juridiska argument blandades om varandra. Detta speglas i förklaringen, som är en heterogen blandning av olika slags rättigheter och stadganden.

Det är tänkbart att denna förvirring hade kunnat minskas och att dessutom möjligheterna att på ett tillfredsställande sätt behandla grundläggande skillna-

der i uppfattning och värderingar kunnat förbättras om arbetet hade inletts på ett annorlunda sätt. Inledande diskussioner om grundläggande värderingar och överenskommelser om hur de skulle behandlas hade eventuellt kunnat underlätta det senare arbetet. Ett klagörande av huruvida rättigheterna i förklaringen skulle garanteras överhuvudtaget, och i så fall på vilket sätt, hade kanske gjort det möjligt att undvika de långa diskussionerna om huruvida staten skulle omnämnas i de olika enskilda artiklarna. En dylik inledande överenskommelse skulle inte ha varit lätt att nå – den kanske inte ens hade varit möjlig. Men det som verkligen hände i FN var att man ständigt återkom till samma grundläggande frågor om rättigheternas garantier, där de olika åsikterna i sista hand härrörde från skilda uppfattningar om rättigheternas ursprung. Detta försvårade arbetet, då enigheten om vilka rättigheter som skulle inkluderas ofta var relativt stor (det kan erinras om att de flesta artiklarna i de enskilda omröstningarna antogs enhälligt) och skiljelinjerna snarare gick i de mer grundläggande frågorna. Med tanke på de djupa klyftor som fanns mellan öst och väst i flera hänseenden är sannolikheten för att man skulle ha kunnat skapa en förklaring som båda blocken ansett sig kunna rösta ja till förmodligen ytterst liten. Lösningen med östblockets nedlagda röster kan betecknas som ett slags kompromiss. Ett tydligare klagörande av utgångspunkterna hade emellertid kanske kunnat göra att många av ändringsförslagen till speciella artiklar och de därav följande långa debatterna hade kunnat undvikas.

Öststaternas nedlagda röster var som visats ytterst svåra att undvika. En annan nedlagd röst, Saudiarabiens, hade däremot kanske kunnat undvikas ifall man hade gått tillväga så som sekretariatet hade tänkt. Sekretariatet uppgav ju att utkastet hade utformats så att skiljelinjer uppenbarades för att kompromisser och utelämnningar skulle möjliggöra en förklaring som var acceptabel för alla. Saudiarabien motsatte sig vissa stadganden i förklaringen, då dessa skulle kunna komma i konflikt med islamisk lag (detta gällde bestämmelser om giftermål samt rätten att byta religion). Saudiarabien förklarade sig berett att acceptera artikeln om religionsfrihet ifall rätten till religionsbyte utelämnades på det att den inte skulle strida mot islamisk lag. Saudiarabien yttrade i debatten att man ansåg att förklaringen till en övervägande del tog hänsyn till västliga mönster.¹⁰⁶ I Saudiarabiens fall gjorde inte det politiska klimatet en överenskommelse omöjlig. Man måste därför dra slutsatsen att man i FN inte lyckades lösa de problem som skillnader i grundläggande värderingar ställde. Resultatet blev att de värderingar som FN:s majoritet omfattade kom till uttryck i förklaringen. Det kan anses felaktigt att kalla en så tillkommen förklaring för allmängiltig.

En intressant fråga är hur man löste problemen med skillnader i grundläggande värderingar i de internationella konventioner om mänskliga rättigheter som antogs i FN 1966 och som trädde i kraft 1976 då de signerats av 35 stater.¹⁰⁷ Vid dessa konventioners antagande hade FN utökats med en rad nya, självständiga stater från skilda världsdelar och kulturer. Man kan fråga sig om detta ledde till att kultur- och ideologiskiljande frågor behandlades annorlunda än vid utformandet av förklaringen. Dessa konventioner har undertecknats av östblockets

stater.¹⁰⁸ En intressant uppgift vore därför att undersöka konventionernas tillkomst för att söka utröna vad som låg bakom östblocksstaternas beslut att signera dessa dokument.

Sammanfattning

Vid utarbetandet av FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna kom vissa skiljaktigheter i uppfattning om mänskliga rättigheter till uttryck. De socialistiska staterna utmärkte sig under arbetet genom att agera enhetligt och genomgående hävda vissa krav. De viktigaste bland dessa var att statliga garantier för rättigheternas omsättande i praktiken skulle införas i förklaringen, samt att de enskilda staternas nationella suveränitet skulle erkännas i texten. Dessa krav står i överensstämmelse med den socialistiska uppfattningen om grundvalarna för alla rättigheter. Enligt socialistisk teori existerar rättigheter endast i den mån som de garanteras av staten. Denna syn på rättigheternas grundvalar gör det omöjligt att urskilja några rättigheter som naturliga. Den socialistiska teorin talar om medborgerliga, inte om mänskliga, rättigheter.

De socialistiska staterna lade ned sina röster vid omröstningen om förklaringen i dess helhet. Detta agerande förklaras delvis av att de ansåg förklaringen vila på grundvalar som var oförenliga med den egna ideologin. De ansåg sig inte ha fått tillräckligt gehör för sina krav, främst beträffande statliga garantier och erkännande av nationell suveränitet. Ett rimligt antagande är att även andra faktorer bidrog till deras agerande – den sovjetiska traditionen av misstänksamhet mot internationellt samarbete samt det vid förklaringens tillkomst rådande spända politiska världsläget gjorde att en röstnedläggning framstod som den mest fördelaktiga lösningen för de socialistiska staterna. Slutsatsen är att en förklaring som vore acceptabel både för öst och väst svårligen hade kunnat skapas under de rådande omständigheterna. Det kan emellertid hävdas att man inte på något tillfredsställande sätt lyckades behandla de frågor som av ideologiska, religiösa eller kulturella skäl var meningsskiljande. Saudiarabiens nedlagda röst kan ses som ett tecken på detta misslyckande. En orsak till misslyckandet kan vara att man aldrig kom överens om någon gemensamt accepterad utgångspunkt eller grund för arbetet innan utformandet av utkast påbörjades. Möjligheterna att nå överenskommelser utnyttjades inte till fullo, och resultatet blev en förklaring som gav uttryck för FN-majoritetens, men kanske inte hela världens, värderingar.

NOTER

1. Se R E Asher m fl, *The United Nations and the Promotion of the General Welfare*, 1957, s 653.
2. R Cassin, "La déclaration universelle et la mise en œuvre des Droits de l'homme", 1951, s 241.
3. R E Asher m fl, 1957, s 653 f.
4. A Verdoodt, *Naissance et signification de la déclaration universelle des droits de l'homme*, 1964, s 39 f.
5. United Nations, General Assembly, official records, session 3 part 1, Plenary Meetings, 1948 (nedan förkortat), s 860 ff.
6. Se Förenta Nationernas stadga art 1, 13, 55, 62, 68, 76, 83.
7. UN, ECOSOC, off rec, sess 1, Meet, Annexes, 1946, s 163.
8. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Plen Meet 1948, s 856 f.
9. A Verdoodt, 1964, s 49 f.
10. UN, ECOSOC, off rec, sess 4, suppl 3, 1946–1947.
11. UN Weekly Bulletin, 2 1947, 25/2 s 170 f.
12. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Plen Meet 1948, s 858; Enligt J Humphrey som ledde sekretariatets arbete med att utarbeta ett utkast till förklaring berodde dessa svårigheter delvis på att Kinas och Libanons representanter var filosofiska motpoler och sällan kunde komma överens om någonting. Se J Humphrey, "The Universal Declaration of Human Rights: Its History, Impact and Juridical Character", 1979, s 23.
13. UN, ECOSOC, off rec, sess 4, Meet, Annexes and Resol, 1947, doc E/325, s 31 f.
14. A Verdoodt, 1964, s 41 ff, s 58; Verdoodt har undersökt all dokumentation om mänskliga rättigheter fram till 1949 i FN:s New York-arkiv. I de fall där förstahandskällor inte funnits tillgängliga inom rimligt avstånd har V:ss uppgifter använts. V har intervjuat ett antal av förklaringens huvudförfattare. Denna artikel innehåller vissa hänvisningar till dessa intervjuer. Det bör anmärkas att de hänvisningar som V själv gör till intervjuerna ibland är oklara – det utsågs inte alltid klart i vilket sammanhang vissa yttranden gjorts, och inte heller ifall V själv har tolkat yttrandena.
15. UN Weekly Bulletin, 2 1947, 17/6 s 639.
16. A Verdoodt, 1964, s 57 f.
17. Se utkastet, tryckt i UN Weekly Bulletin, 2 1947, 17/6 s 642 f.
18. UN Weekly Bulletin, 3 1947, 8/7 s 55.
19. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Plen Meet 1948, s 858.
20. A Verdoodt, 1964, s 61.
21. UN, ECOSOC, off rec, sess 6 suppl 1, 1947–1948.
22. A Verdoodt, 1964, s 67.
23. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Plen Meet 1948, s 859.

24. A Verdoodt, 1964, s 66.
25. UN, ECOSOC, off rec, sess 7 suppl 2, 1948–1953, s 4.
26. A Verdoodt, 1964, s 67.
27. UN, ECOSOC, off rec, sess 6 suppl 1, 1947–1948, s 15 ff, se art 13, 21, 22, 23, 25, 26, 27.
28. A Verdoodt, 1964, s 67 f; R Cassin, 1951, s 275.
29. UN, ECOSOC, off rec, sess 7 suppl 2, 1948–1953, s 11.
30. Ibid, s 4, s 29 ff.
31. UN, ECOSOC, off rec, sess 7 1948, se s 642 ff.
32. UN, ECOSOC, sess 7 Resol 1948, doc E/1046.
33. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Committee 3 1948.
34. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Plen Meet 1948, s 860; jfr utkastet i UN, ECOSOC, off rec, sess 7 suppl 2, 1948–1953, s 8 ff och den antagna förklarings-texten.
35. UN, GA, sess 3 p 1, Committee 3 1948, s 786, s 890.
36. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Plen Meet 1948, s 930.
37. Ibid s 932 f.
38. A Verdoodt, 1964, s 61.
39. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Committee 3 1948, s 27 ff.
40. UN, GA, off rec sess 3 p 1, Plen Meet 1948, se möte 180–183.
41. A Pollis och P Schwab, "Human Rights: A Western Construct with Limited Applicability", 1979, s 2.
42. *The Universal Declaration of Human Rights and its Predecessors (1679–1948)*, ed, Van Asbeck, 1949.
43. F Castberg, "Natural law and human rights. An idea-historical survey.", 1968, s 18; A Pollis och P Schwab, 1979, s 2.
44. R E Asher m fl, 1957, s 647.
45. I Szabó, "The theoretical foundations of human rights", 1968, s 39.
46. UN, ECOSOC, off rec, sess 7 suppl 2, 1948–1953, s 9.
47. I Szabó, 1968, s 36, s 40.
48. Det som används är den sovjetiska konstitutionen från 1933, vilken var i kraft då förklaringen utarbetades; kapitlet är tryckt i *The Universal Declaration of Human Rights and its Predecessors (1679–1948)*, 1949.
49. Jfr M A Kroutogolov och V A Toumanov, "Le droit constitutionnel", 1971, s 175 ff.
50. Jfr ibid s 176.
51. R Cassin, 1951, s 277; UN Bulletin, 5 1948, 15/11 s 935.
52. R Cassin, 1951, s 277 f.
53. M A Kroutogolov och V A Toumanov, 1971, s 176.
54. UN, ECOSOC, off rec, sess 7 suppl 2 1948–1953, s 4 f.
55. Ibid s 29 ff.
56. Ibid s 8 ff.

57. Ibid s 8 ff, s 29 ff.
58. UN, ECOSOC, off rec, sess 7 suppl 2 1948–1953, s 9, s 32; UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Committee 3 1948, s 221 f.
59. UN, ECOSOC, off rec, sess 7 suppl 2 1948–1953, s 16, s 33; UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Committee 3 1948, s 311 f.
60. UN, ECOSOC, off rec, sess 7 suppl 2 1948–1953, s 10, s 33; UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Committee 3 1948, s 377.
61. UN, ECOSOC, off rec, sess 7 suppl 2, 1948–1953, s 11, s 34; UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Committee 3 1948, s 449, s 473.
62. UN, ECOSOC, off rec, sess 7 suppl 2 1948–1953, s 11, s 35; UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Committee 3 1948, s 615.
63. UN, ECOSOC, off rec, sess 7 suppl 2 1948–1953, s 11, s 35; UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Committee 3 1948, s 642.
64. Se t ex UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Plen Meet 1948, s 862, s 865, s 884 f.
65. Ibid s 854 f.
66. Ibid s 868 ff, s 880 ff, s 896 ff, s 903 ff, s 913 ff.
67. UN, GA, off rec, sess 3 p 1 Plen Meet 1948, s 933.
68. UN, GA, off rec, sess 7 suppl 2 1948–1953, s 29 ff.
69. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Plen Meet 1948, s 854 ff, s 933.
70. Ibid s 933.
71. Ibid s 932.
72. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Committee 3 1948, s 740–747.
73. UN, GA, off rec, Plen Meet 1948, s 854 ff.
74. UN, ECOSOC, off rec, sess 7 suppl 2 1948–1953, s 33.
75. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Committee 3 1948, s 324 f.
76. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Plen Meet 1948, s 933 (se art 14).
77. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Committee 3 1948, s 327.
78. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Plen Meet 1948, s 857, s 908, s 924.
79. Ibid s 933 (se art 20).
80. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Committee 3 1948, s 422.
81. UN, ECOSOC, off rec, sess 7 suppl 2 1948–1953, s 33 f.
82. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Plen Meet 1948, s 855 f.
83. A Pollis och P Schwab, 1979, s 1; M Lazreg, "Human Rights, State and Ideology: A Historical Perspective", 1979, s 33.
84. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Plen Meet 1948, s 882, s 896, s 914.
85. Ibid s 923 ff.
86. Ibid s 862, s 869, s 904, s 914.
87. Ibid s 874 f, s 879.
88. Ibid s 898, s 904, s 915.

89. UN Bulletin, 5 1948, 1/11 s 860.
90. Se t ex I Szabó, 1968, s 42; R E Asher m fl, 1957, s 644.
91. A Dallin, *The Soviet Union at the United Nations*, 1962, s 14.
92. J Frankel, "The Soviet Union and the United Nations", 1954, s 74.
93. A Dallin, 1962, s 17.
94. Ibid s 77.
95. Ibid s 22.
96. A Dallin, 1962, s 22; L B Shapiro, "Soviet Participation in International Institutions", 1949, s 205.
97. J Frankel, 1954, s 85 f.
98. J Frankel, 1954, s 86 f; A Dallin, 1962, s 27 f.
99. J Frankel, 1954, s 87.
100. G Lundestad, *Öst, väst, nord, syd. Huvuddrag i internationell politik 1945–1985, 1986, s 34, s 44.*
101. A Dallin, 1962, s 27, s 31, s 32, s 34.
102. UN Weekly Bulletin, 2 1947, 17/6 s 639.
103. Ibid s 639 ff.
104. UN Bulletin, 5 1948, 1/7 s 521.
105. UN Weekly Bulletin, 2 1947, 25/2 s 170.
106. UN, GA, off rec, sess 3 p 1, Committee 3 1948, s 370, s 378, s 392, s 403 f.
107. *Yearbook on Human Rights 1975–1976*, United Nations, s 318.
108. Ibid s 350–359.

Käll- och litteraturförteckning

- Asher, R E, Kotshung, W M, Brown, W A jr, Green J F, Sady, E J, and associates, *The United Nations and the Promotion of the General Welfare*, Washington 1957.
- Cassin, R, "La déclaration universelle et la mise en œuvre des Droits de l'homme" i *Recueil des cours*, Academie de droit international de la Haye 1951 II.
- Castberg, F, "Natural law and human rights. An idea-historical survey" i *International Protection of Human Rights*, Nobel Symposium 7, utg Eide, A och Schon, A, Uppsala 1968.
- Dallin, A, *The Soviet Union at the United Nations*, London 1962.
- Frankel, J, "The Soviet Union and the United Nations" i *The Year Book of World Affairs 1954*, London 1954.
- Humphrey, J, "The Universal Declaration of Human Rights: Its History, Impact and Juridical Character" i *Human Rights: Thirty Years after the Universal Declaration*, utg Ramcharan, B G, The Hague/Boston/London 1979.
- Kroutogolov, M A och Toumanov, V A, "Le droit constitutionnel" i *Introduction aux droits socialistes*, Budapest 1971.
- Lazreg, M, "Human Rights, State and Ideology: A Historical Perspective" i *Human Rights. Cultural and Ideological Perspectives*, utg Pollis, A och Schwab, P, New York 1979.
- Lundestad, G, *Öst, väst, nord, syd. Huvuddrag i internationell politik 1945–1985*, Lund 1986.
- Pollis, A och Schwab, P, "Human Rights: A Western Construct with Limited Applicability" i *Human Rights. Cultural and Ideological Perspectives*, New York 1979.
- Shapiro, L B, "Soviet Participation in International Institutions" i *The Year Book of World Affairs 1949*, London 1949.
- Szabó, I, "The theoretical foundations of human rights" i *International Protection of Human Rights*, Nobel Symposium 7, Uppsala 1968.
- The Universal Declaration of Human Rights and its predecessors (1679–1948)*. utg Van Asbeck, Baron F M, Leiden 1949.
- Verdoodt, A, *Naissance et signification de la déclaration universelle des droits de l'homme*, Louvain 1964.
- Förenta Nationernas stadga* FN:s Informationskontor för de nordiska länderna 1969.
- United Nations, General Assembly, official records, sess 3 p 1, Plenary Meetings och Committee 3 1948.
- United Nations, ECOSOC, official records, sess 1 Meet, Annexes 1946; sess 4 suppl 3 1946–1947; sess 4 Meet, Annexes and Resol 1947; sess 6 suppl 1 1947–1948; sess 7 suppl 2 1948–1953; sess 7 Resol 1948.
- United Nations Weekly Bulletin*, 2 och 3 1947; *United Nations Bulletin*, 5 1948 *Yearbook on Human Rights 1975–1976*, United Nations.